

ЕКОНОМІКО-ФІНАНСОВІ МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

***Анотація.** Розглянуто основні функції державних фінансів в ринковій економіці. Автором визначено роль і функції державних фінансів в господарській діяльності суб'єктів економіки.*

Ключові слова: бюджет, державні фінанси, суб'єкти господарювання, фінансово-економічна політика, фінансування, фонди грошових коштів.

***Аннотация.** Рассмотрены основные функции государственных финансов в рыночной экономике. Автором определены роль и функции государственных финансов в хозяйственной деятельности субъектов экономики.*

Ключевые слова: бюджет, государственные финансы, субъекты хозяйствования, финансово-экономическая политика, финансирование, фонды денежных средств.

***Annotation.** The article deals with the basic functions of public finances. The author defines the role and functions of public finance in the economic activity of the subjects of economy.*

Key words: budget, government finances, businesses (subjects of economy), financially-economic policy, funding, funds of cash.

Постановка проблеми. Система державних фінансів є важливою складовою і дієвим інструментом сучасної економічної політики держави. Ефективність функціонування такої системи багато в чому визначає можливість та характер державного впливу на економіку загалом і на господарську діяльність суб'єктів зокрема.

При цьому держава має будувати свою економічну політику таким чином, щоб забезпечити оптимальне співвідношення перерозподілу фінансових ресурсів в напрямі прискореного зростання матеріального виробництва і якості життя населення.

Для забезпечення такого співвідношення потрібно визначити рівень втручання держави у економічну діяльність суб'єктів господарювання і обов'язок держави з соціального забезпечення своїх громадян. Такий підхід визначає, яка частка валового національного продукту має зосереджуватися у фінансових інституціях, створених державою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок щодо вивчення проблем формування і розподілу державних фінансів зробили такі вчені, як: В.І. Аранчій, І.А. Бланк, О.Д. Василик, В.М. Опарін, К.В. Павлюк, М.В. Романовський та ін.

Невирішені частини проблеми. Однак, сьогодні постають і інші питання, що потребують детального дослідження. Це, насамперед, стосується проблем організації державних фінансів та їх впливу на регулювання господарської діяльності суб'єктів економіки.

Тому **метою** даної статті є визначення місця та функцій державних фінансів в господарській діяльності суб'єктів економіки.

Виклад основного матеріалу.

Важливим елементом економічної системи країни є фінансова система, в структурі якої виділяються державні фінанси [10, 11]. Для цієї складової фінансової системи властива структура, яка відображає не тільки складність способу її організації, а й сукупність застережень та обмежень, що впливають із функціонування системи. Це свідчить про вплив на неї не лише внутрішнього, а й зовнішнього середовища.

Фінансові відносини опосередковують розподіл валового внутрішнього продукту (ВВП), зокрема через собівартість, заробітна плата, ціна, прибуток тощо. Очевидно, що виникнення названих економічних категорій є об'єктивним процесом, пов'язаним із економічною діяльністю людей, а не тільки з її організацією, який забезпечує їх функціонування за визначеними правилами.

Можна стверджувати, що процес створення і загального розподілу суспільного доходу в грошовому еквіваленті є не тільки іманентними товарному виробництву, а й пов'язаними з функціонуванням держави в якості організатора економічної діяльності людей.

В розвитку господарського комплексу країни фінансам відводиться вагомий роль інституційної складової економічної інфраструктури суспільства. Тобто фінансові ресурси виступають в якості складової економічного потенціалу держави. Це вся сукупність матеріальних засобів, наявних у розпорядженні держави – її доходи, витрати і борги.

Хоча всі рівні організації господарської діяльності є необхідними, проте останній – національний – має особливе значення, зумовлене функцією держави в процесі діяльності суб'єктів економіки. Однією з основних функцій держави є організація ефективного суспільного виробництва спрямованого на підвищення соціально – економічного розвитку країни. Це стосується й сфери економічної діяльності, що вимагає комплексного регу-

лювання з врахуванням інтересів всіх суб'єктів: господарських одиниць та їх об'єднань, споживачів, найманих працівників, територіальних громад, держави тощо, а також міжнародної спільноти (міжнародних економічних і фінансових організацій, до складу яких входить чи має намір увійти Україна). Комплексне та збалансоване врахування всіх цих інтересів спроможна забезпечити лише держава, використовуючи зокрема і фінансово – економічні важелі.

Економічна вигода держави від раціональної організації господарського життя зумовлена наявністю в неї права власності на майно (насамперед, засоби виробництва), що вимагає забезпечення ефективного управління державним сектором економіки.

Державна фінансово-економічна політика – це закріплені у відповідних економіко-правових документах (прогнозах, програмах, законодавчих актах) цілі і завдання, а саме: поєднання в економічному житті ринкових засад господарювання і соціальної спрямованості економіки, що ґрунтується на оптимальному узгодженні інтересів всіх суб'єктів господарювання та членів суспільства. При цьому держава використовує фінансово-економічну стратегію й економічну тактику.

Фінансово-економічна стратегія – обраний державою курс економічної політики, розрахований на тривалу перспективу і спрямований на вирішення масштабних економічних та соціальних завдань, забезпечення економічної безпеки держави, збереження і примноження її економічного потенціалу і національного багатства, підвищення якості життя населення тощо. Фінансово-економічна стратегія включає визначення пріоритетів розвитку національної економіки, засобів та способів їх реалізації, враховуючи зміст об'єктивних процесів і тенденцій, законних інтересів суб'єктів господарювання, що мають місце в національному та світовому господарстві.

Економічна тактика – сукупність найближчих цілей, завдань, засобів і способів їх досягнення для реалізації стратегічного курсу економічної політики в конкретних умовах, що складаються на сучасному етапі розвитку народного господарства [6, ч. 3 ст. 9].

У ст. 10 Господарського Кодексу України (ГКУ) закріплені основні напрями економічної політики держави, що безпосередньо формують фінансово-економічний механізм регулювання господарської діяльності суб'єктів економіки [6, 93-112]. Формування сучасних ефективних механізмів здійснюється в межах структурно-галузевої, інвестиційної, амортизаційної, цінової, бюджетної, податкової, грошово-кредитної і валютної, антімонопоольно-конкурентної політики та політики інституційних перетворень.

Такі напрями потребують від державних фінансів забезпечення оптимального співвідношення між інтересами держави й платників податків (підприємців і громадян) при формуванні та використанні різноманітних фондів накопичення капіталу, що набувають форми фінансових ресурсів держави. Тому, як зазначив О. Василік: «...сьогодні фінанси слід розглядати як економічну категорію, що відображає створення, розподіл і використання фондів фінансових ресурсів для задоволення потреб господарської діяльності, надання різноманітних послуг населенню з боку держави, забезпечення виконання державою її функцій. У кінцевому підсумку метою функціонування фінансів є досягнення високого рівня добробуту як держави, так і окремого громадянина» [3, 152].

Це означає, що державні фінанси виконують певне коло функцій, котрі відповідають економічній моделі суспільства, відповідно до етапу її становлення. Однак це не відображає кількісного вираження функцій державних фінансів. Так, для розкриття внутрішнього змісту державних фінансів як суспільно-економічної категорії достатньо і двох традиційних функцій: розподільчої та контрольної. Перша функція завжди відображатиме процеси створення, розподілу та перерозподілу ВВП і його трансформацію у фінансові ресурси на кожному історичному етапі економічного розвитку суспільства та всі економічні, соціальні, політичні зміни, що потребуватимуть відповідного фінансового забезпечення. Друга функція є природною за будь-якого типу економічної системи, оскільки фінансові ресурси в державі завжди обмежені й потребують належного контролю за їх розподілом та використанням.

Збільшення кількості функцій державних фінансів, на нашу думку, не дає змоги повною мірою розкрити якісні характеристики фінансів. Виходячи з цих міркувань можна виділити п'ять функцій державних фінансів (забезпечення розширеного відтворення, формування суспільних фондів споживання, забезпечення витрат на державне управління, оборону, створення загальнодержавного страхового фонду). Адже, коли ведемо мову про функції категорії фінансів, то неможливо відділити саму функцію, як таку, від результатів, досягнутих при її функціонуванні.

У цьому контексті варто звернути увагу й на інший підхід до встановлення функцій державних фінансів, пов'язаних із ідеєю комплексного функціонального призначення державних фінансів. Вона полягає у фіскальному забезпеченні та бюджетному обслуговуванні виконання фундаментальних завдань державної влади. Як зазначив В. Аранчій, відому тричленну функціональну формулу державних фінансів стосовно до вимог соціально орієнтованої економіки, завдань правової демократичної держави можна сформулювати так:

- розподільча функція – забезпечення на суспільно-національному рівні благ і послуг, які фінансує держава, шляхом розмежування розподілу ресурсів між приватним та державним секторами економіки;
- трансфертна функція – демократично прийняте коригування ринкового розподілу національного доходу і національного багатства фіскально-бюджетними засобами;
- стабілізаційно-регламентуюча функція – реалізація фінансової політики стабілізації цін, обмеження безробіття і забезпечення економічного зростання [1].

На перший погляд такий підхід до встановлення функцій державних фінансів хоча й дещо нетрадиційний для вітчизняних фінансистів (більше спрямований на розподільчу функцію) можна вважати подібним до групування напрямків витрат Державного бюджету України. В той же час, він є комплексним і чіткіше виокремлює

найважливіші функції держави у соціально орієнтованій економіці, а саме спрямовує розподільчу функцію фінансів на стимулювання запровадження відповідних пропорцій формування і розподілу ВВП у сфері суспільного виробництва. Це здійснюється за допомогою фіскальних інструментів орієнтованих на підтримання соціально-економічного розвитку суспільства. Тому, зберігаючи спадковість традиційних вітчизняних та сучасних зарубіжних підходів до виділення обмеженої кількості функцій державних фінансів, їх можна звести до кількох і сформулювати у такому викладі:

а) участь держави у створенні ВВП в усіх сферах економічної діяльності суспільства і ринкового розподілу національного багатства за допомогою фіскальних й інших фінансових механізмів і важелів;

б) розподіл та перерозподіл ВВП з метою формування фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення на суспільно-національному рівні благ і послуг, що фінансує держава;

в) контрольна функція – надання внутрішньо властивої фінансам здатності об'єктивно відображати стан розподільчих і перерозподільчих процесів, що дає змогу не тільки контролювати дотримання пропорцій у цих процесах, а й впливати на них.

Зауважимо, що, говорячи про імперативність, маємо на увазі не усталену думку вчених-економістів у розумінні практичної діяльності держави, пов'язаної з введенням чи відміною конкретних видів податків і платежів, зміною форм використання фінансових ресурсів, а зі зміною або наповненням новим змістом функцій держави, що впливають на формування фінансових відносин. Тобто, ті зміни, що проявляються у функціях фінансів, котрі відображають сутність фінансів як соціально-економічної категорії.

Із викладеного можна вважати, що система фінансових відносин, на розвиток якої впливає держава, (це не заперечують провідні вчені вітчизняної фінансової науки), як цілісність набуває нових властивостей, нових якісних характеристик, котрі не містяться окремо в елементах, що її утворюють.

На мезорівні характерними є не тільки відносини, пов'язані з формуванням фінансових ресурсів, розподілом та перерозподілом ВВП та фінансовим забезпеченням виконання ними власних функцій на рівні територіальних громад, а й із перерозподільними процесами, що передбачають перерозподіл фінансових ресурсів держави для забезпечення виконання функцій і завдань, які делегувала їм держава.

Як уже було зазначено, фінанси суб'єктів господарювання є особливим елементом фінансової системи, який пов'язаний не тільки з розподільчими та перерозподільними процесами, а й зі продукуванням ВВП у сфері суспільного виробництва як об'єкта такого розподілу. Ця особливість проявляється у відмінностях системи фінансових відносин від тієї, що характерна для фінансових систем на макро- і мезорівні.

На рівні суб'єктів економіки – підприємств (промислових) всіх форм власності фінансові відносини, наведені на рис. 1.

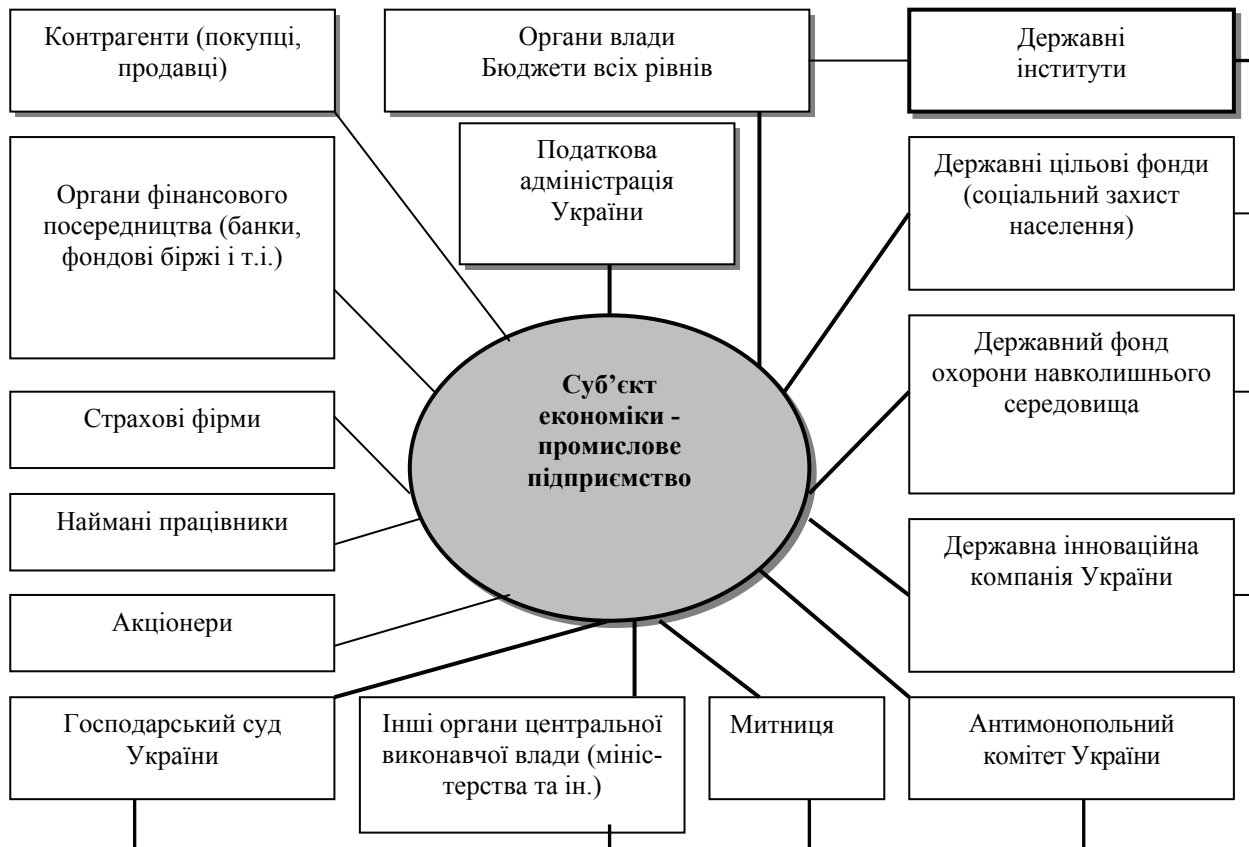

Рис. 1. Система фінансових відносин суб'єкта господарської діяльності (промислового підприємства)

Джерело: власне опрацювання

Ці відносини виникають у зв'язку з: наділенням державних і комерційних, казенних (комунальних) суб'єктів господарювання статутним капіталом, що забезпечує фінансово-господарську діяльність; утворенням та розподілом грошових доходів: валового й чистого доходу, прибутку від звичайної діяльності; формуванням та використанням амортизаційних відрахувань; організацією взаємовідносин із державою й місцевими органами самоврядування щодо сплати податків, інших платежів та вилучення частини чистого прибутку до бюджетів усіх рівнів; відрахуваннями до державних цільових фондів; бюджетного фінансування, отримання бюджетних позик та субсидій тощо.

Крім того, це взаємовідносини з іншими суб'єктами господарювання та фінансовими організаціями щодо інвестування коштів у цінні папери й отримання доходів від фінансових інвестицій та управління корпоративними правами; відносин з кредитними установами і страховими компаніями.

Варто зазначити, що відокремленість майна суб'єктів господарювання передбачає достатньо широке коло фінансових відносин, які виникають у сфері взаємодії не тільки з державними фінансами, а й з усіма державними і недержавними інститутами, функцією котрих є впорядкування та обслуговування економічної діяльності суб'єктів. Тобто, фінансові відносини характерні для суб'єктів економіки – промислових підприємств, пов'язані не тільки з розподілом та перерозподілом ВВП, а й із спрямуванням коштів на оплату трансакційних витрат (послуги кредитних установ і страхових компаній, інвестиційних фондів, господарського суду, управлінських послуг, що надають центральні органи виконавчої влади), пов'язаних зі продукуванням та розподілом ВВП.

Акцентується увага на економічній відокремленості виробників благ (підкресливши класичне розуміння того, що предмети споживання та засоби виробництва стають товаром лише тоді, коли є продуктами незалежних один від одного видів діяльності суспільства), а також для з'ясування причин їх існування в розвинутій системі виробництва і можливих особливостей цієї відокремленості в різних підсистемах економіки. Отже, йдеться про те, що окреслене коло фінансових відносин більшою або меншою мірою властиве підприємствам промисловості всіх форм власності й організаційно-правових форм, які створюють фізичні та юридичні особи.

Висновки. Можна стверджувати, що незважаючи на об'єктивну природу державних фінансів, вони підпорядковані суспільним інтересам. Відповідно, це потребує наповнення новим змістом їх функцій. Так, держава для посилення функцій соціального захисту населення (які ігноруються ринком) крім традиційних розподільчих відносин ввела, наприклад, збори до державних цільових фондів. Запровадження у практику згаданих фінансових відносин дало змогу відповідним державним інститутам не тільки поліпшити соціальний захист населення, а й привести розподільчі процеси у відповідність до сучасної стратегії розвитку суспільства – розбудови соціально орієнтованої економіки.

Список використаних джерел

1. Аранчій В.І. Фінанси підприємств: навч. посіб. – К.: ВД "Професіонал", 2004. – 367 с.
2. Бланк І.А. Фінансовий менеджмент. Підручник. – К.: Ніка-Центр, 2004. – 655 с.
3. Василик О.Д. Теорія фінансів. – К.: Основи, 2004. – 426 с.
4. Вознесенский Э.А. Финансы как стоимостная категория / Э.А. Вознесенский. – М.: Финансы и статистика, 1985. – 157 с.
5. Власюк В.Є. Теоретичні і практичні аспекти функціонування фінансово-кредитної системи. – Донецьк: ДДФА, 2005. – 246 с.
6. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 18, N 19-20, N 21-22, ст. 93 – 112.
7. Мочерний С. Моделі трансформаційних процесів економіки (теоретико-методологічні аспекти) // Економіка України. – 2000. – 40-46с.
8. Опарін В. Фінансова система України (теоретико-методологічний аспект. Моногр. – К.: КНЕУ, 2005. – 240 с.
9. Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2007. – С. 57.
10. Павлюк К.В. Фінансові ресурси держави. Моногр. – К.: НІОС, 1997. – С. 11-93.
11. Финансы, денежное обращение и кредит: Учебник / М.В. Романовский и др.; Под ред. М.В. Романовского, О.В. Врублевской. – М.: Юрайт-Издат, 2006. – 543 с.
12. Финансы / Под ред. В.М. Родионовой. – М.: Финансы и статистика, 1993. – 430 с.